

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДЕРЖАВНИЙ ДЕНДРОЛОГІЧНИЙ ПАРК “ОЛЕКСАНДРІЯ” НАН УКРАЇНИ
РАДА БОТАНІЧНИХ САДІВ ТА ДЕНДРОПАРКІВ УКРАЇНИ

**СТАРОВИННІ ПАРКИ І БОТАНІЧНІ САДИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ**

МАТЕРІАЛИ III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

До 215-річчя парку “Олександрія”

29 вересня – 3 жовтня 2008 р.

Біла Церква

2008

імені

іліа
імі
те-
тс,

не-
ве-
ли-

УДК: 526.426 (2) (477.53)

БАЙРАК О.М.

Науковий центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАН України, м. Київ

e-mail: elena-bayrak@mail.ru

САМОРОДОВ В.М.

Полтавська державна аграрна академія

ПАНАСЕНКО Т.В.

Полтавський державний педагогічний університет

**ПАРК-ПАМ'ЯТКА САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА
"КРИВОРУДСЬКИЙ" (ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ)**

Наведено відомості про історію створення, сучасний стан дендрофлори, напрямки оптимізації наса-
джень Криворудського парка-пам'ятки садово-паркового мистецтва – зразку XX ст. ландшафтного будів-
ництва.

Серед парків Полтавщини, які мають природоохоронний статус, Криворудський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва входить до 1 класу за високим показником естетично-емоційної оцінки, що включає оцінку різноманітності видового складу, декоративності, використання принципів паркобудівництва, структури насаджень, наявності підросту, вікових особливостей [1].

Парк засновано у с. Крива Руда на півдні Семенівського району Полтавської області за ініціативи місцевого жителя, садівника-аматора С.М. Лопати, який склав план-проект парку [2]. Навесні 1960 р. розпочалися планомірні роботи по підготовці території (на площі 12 га). Спочатку були створенні альпійські гірки та котлован для ставка, згодом проведена розбивка площі на куртини, алеї, квітники. У насадженнях парку брали участь разом із С.М. Лопатою мешканці села, ветерани колгоспу, вчителі та учні місцевої школи.

Сергій Макарович підтримував зв'язки з різними ботанічними садами, дендропарками, працівники яких надсилали плоди, насіння, живці, що спочатку висаджувалися в заздалегідь створений розсадник, а згодом – рівними рядками на території парку. Але порадившись з науковцями та архітекторами, відвідавши ряд ботанічних установ – в тому числі й Тростянецький дендропарк, - С.М. Лопата переконався, що більш ефективним є ландшафтно-пейзажний стиль. Цінні поради щодо принципів планування насаджень парку надавав науковий співробітник Тростянецького дендропарку Є.С. Лаврінович, який подарував саджанці різних видів горіха, ялівцю, туї західної та інші.

Протягом кількох років проводилися роботи по вишуванню посадкового матеріалу з плодів і насіння, яке надходило із різних ботанічних осередків України та колишнього СРСР (Нікітського та Київського ботанічних садів, лісорозсадників Криму, Ташкента, Сочі, Хабаровська, Мінська, Москви, Тбілісі, Архангельська, Алма-Ати). Значну кількість насіння та живців привіз сам Сергій Макарович і прищепив власними руками. За п'ять років було зібрано понад 100 видів дерев і чагарників, висаджено понад 6 тисяч рослин.

У 1972 р. парк радгоспу "Партизан" за рішенням облвиконкому (№ 242 від 20.06.72) був включений до природно-заповідної мережі Полтавської області за статусом парка-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення.

Вагому роль у підтриманні режиму та стану насаджень парку протягом останнього десятиліття відіграв директор Криворудської загальноосвітньої школи, талановитий педагог і організатор Бабарика П.М. разом із учительським та учнівським колективом.

На початку ХХІ ст. бригадиром парку Т.А. Дехніч відновлена система клумб в центральній частині парку, біля меморіальної дошки, проведена розчистка насаджень від самосіву окремих видів дерев і кущів.

За результатами сучасної інвентаризації дендрофлори парку встановлено 124 видів і форм дерев і кущів, які належать до 62 родів, 36 родин, насаджені відповідно принципів паркобудівництва. Серед них 22 види та форми з відділу голонасінних, які значно підвищують естетичну цінність парку. Провідне місце займають родини *Rosaceae* (16% видів), *Pinaceae* (9,6% видів), *Cupressaceae* (8,8% видів), *Caprifoliaceae* (6,4% видів), *Aceraceae* (4,8% видів), *Fagaceae* та *Salicaceae* (по 4% видів).

За чисельністю екземплярів у насадженнях парку домінують *Thuja occidentalis* L., *Picea excelsa* Linr., *Betula verrucosa* Ehrh., *Quercus robur* L. f. *fastigiata* (Lam.) DC., *Pinus sylvestris* L., *Juniperus communis* L., *Spiraea bumalda* Burv., *Gleditschia triacanthos* L., *Larix sibirica* Ldb.

В різних ландшафтних групах парку представлено значну кількість особин *Thuja occidentalis* та її декоративні форми: *f. columnaris* Mast., *f. aurea*, *f. globosa* Gord. В значній кількості насаджено *Biota orientalis* Endl. Під *Pinus* L. представлений в колекції парку такими видами: *P. strobus* L., *P. sylvestris*, *P. pallasiana* Lamb., *P. ponderosa* Dougl., *P. cembra* L. Колекція роду *Juniperus* L. представлена 4 видами (*J. sabina* L., *J. communis* L., *J. virginiana* L.). Серед інших голонасінних у парку зростають *Picea excelsa*, *P. pungens* Engelm. f. *glauca*, *Taxus cuspidata* S. et Z., *Larix sibirica*, *L. europaea* DC., *Abies concolor* Lindl., *A. Balsamea* Mill., *Pseudotsuga menziesii* (Mird.) Franco.

Серед екзотичних представників Криворудського дендропарку виділяється декоративністю *Catalpa bignonioides* Walt., *Malus neidzwetzkyana* Diesk., *Fagus silvatica* L., *Sophora japonica* L., *Ailanthus altissima* Sw., *Rhus typhina* L., *Phellodendron amurense* Rupr., *Gymnocladus dioica* (L.) C. Koch. Із декоративних чагарників зростають *Buddleia davidii* Franch., *Hydrangea arborescens* L., *Deutzia* sp., *Lonicera albertii* Rgl., *L. tatarica* L., *Viburnum opulus* L., *V. lantata* L., *Spiraea bumalda* Burv., *S. hypericifolia* L., *S. vanhouttei* Zabel., *Forsythia europaea* Deg., *Cotinus coggygria* Scop., *Syringa vulgaris* L., *Physocarpus* sp. та інші.

Чільне місце
shurica Ma
жен рік добре
У ландшафт
широколистяни
ств), а також
У парку іст
кущів.

Більшість л
Quercus rubra L
В різних час
Larix dec
Як солітери
Thuja plicata D
Вздовж цієї
лінійні дерева і

У парку ст
меморіальних
своєм жителі
Із інтроду
види. На особ
faccata L., M
території парк

Парк є цін
Полтавщини і
У найбли
відну алею (
квіт'янисту гі
фні групи на
Moris, Salix, (

Berberis thun
Восени 20
семінару "Су
висаджено де
Кривору
своєми пока
чисельної ко
затичних, ре
підвищити с

1. Байрак
дендрофлори
2. Самор
та пам'ятки і

Байрак
Парк-па
Приведе
залиш насаж

Е. Байр
Кривору
The dat
Krivorudskij

й парк-пам'ятка
юційної оцінки,
ринципів парко-

бласти за ініціа-
парку [2]. Наве-
). Спочатку бу-
лощі на курти-
канці села, ве-

арками, праців-
гідь створений
овцями та архі-
дропарк, - С.М.
ні поради щодо
кого дендропан-
ної та інші.

еріалу з плодів
РСП (Нікітсько-
ровська, Мінсь-
ців привіз сам
д 100 видів де-

д 20.06.72) був
-пам'ятки садо-

ього десятиліт-
ог і організатор

б в центральній
мосіву окремих

видів і форм де-
паркобудівниц-
естетичну цін-
е (9,6% видів),
, *Fagaceae* та

ntalis L., *Picea*
us sylvestris L.,
ca Ldb.

tuja occidentalis
ькості насадже-
ни: *P. strobus* L.,
ду *Juniperus* L.
голонасінних у
L., *Larix sibirica*,
rd.) Franco.

декоративністю
ora japonica L.,
is dioicus (L.) C.
arborescens L.,
Spiraea humalda
coggyria Scop.,

Чільне місце в колекції дендропарку займають різні види роду *Juglans* L. (*J. regia* L., *J. mandshurica* Maxim., *J. cinerea* L.), *Crataegus* L. (*C. maximowiczii* C. K. S., *C. sanguinea* Pall.), які кожен рік добре плодоносять в умовах парку.

У ландшафтних композиціях парку широко використані дерева і чагарники природної флори широколистяних (дібров) та заплавлених (вербово-тополевих) лісів Лісостепової зони України (18 видів), а також 7 видів голонасінних, поширених на Поліссі, у Карпатах, Криму.

У парку існує система галявин, з яких відкривається перспектива на різні композиції дерев і кущів.

Більшість листяних дерев висаджені у вигляді алеї або рядами *Quercus robur* L. 'Fastigiata', *Quercus rubra* L., *Betula pendula* L., *Acer platanoides* L., *A. pseudoplatanus* L., *Gleditsia triacanthos* L. В різних частинах парку спостерігається й одно- (*Picea abies* (L.) Karst.) L.) і багаторядні (зокрема, *Larix decidua* Mill., *L. sibirica* Lebed) насадження хвойних (по 20-35 особин).

Як солітери на галявинах висаджені *Pseudotsuga menziesii* (Mird.) Franco var. *glauca* Franco, *Thuja plicata* D. Don., *Platycladus orientalis* (L.) Franco.

Вздовж центральної алеї парку розташовані куртини, в яких гармонійно поєднуються листопадні дерева і кущі із вічнозеленим, переважно хвойними породами.

У парку споруджено монумент (скульптура партизана і дівчини-розвідниці), вздовж алеї 17 меморіальних плит із прізвищами захисників та знак, на якому вказано про заснування парку місцевим жителем С.М. Лопатою на честь 50-річчя створення Радянського Союзу.

Із інтродукованих видів найбільший інтерес представляють реліктові, екзотичні та рідкісні види. На особливу увагу заслуговують поодинокі екземпляри *Taxus cuspidata* Sieb. et Zucc. та *T. baccata* L., *Magnolia kobus* DC., *Platanus orientalis* L., чисельні насадження *Corylus colurna* L. На території парку зростає *Amygdalus nana* L., рідкісний для Полтавщини степовий чагарник.

Парк є цінним маточним фондом, джерелом посадкового матеріалу для новостворених парків Полтавщини ("Зоряний", "Іванушка").

У найближчі роки заплановано здійснити оптимізацію насаджень парку, а саме: реконструювати вхідну алею (замінити старі екземпляри туї новими); провести розчищення старих кущів; відновити кам'янисту гірку; збільшити видові і формові різноманіття деревних рослин; створити нові ландшафтні групи на великих галявинах з використанням плакучих форм дерев (*Betula*, *Sorbus*, *Fraxinus*, *Morus*, *Salix*, *Cerasus*), декоративних форм хвойних (зокрема, з роду *Juniperus*) та листопадних кущів (*Berberis thunbergii* DC., *Laburnum anagyroides* Medis., *Paeonia suffruticosa* Andr. та ін.)

Восени 2007 р. на честь 100-річчя з дня народження засновника парку С.М. Лопати учасниками семінару "Сучасний стан та перспективи озеленення навчальних закладів Полтавщини" у парку було висаджено дерево *Ginkgo biloba* L., завезене із Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка.

Криворудський парк є цінним зразком садово-паркової архітектури, який характеризується високими показниками наукової, естетичної, культурно-історичної, рекреаційної цінності. Наявність чисельної колекції інтродукованої дендрофлори (124 види), у тому числі високо декоративних, екзотичних, реліктових дерев і кущів, утримання їх в належному стані, дає підставу рекомендувати підвищити статус парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва до загальнодержавного значення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрак О.М., Самородов В.М., Панасенко Т.В. Парки Полтавщини: історія створення, сучасний стан дендрофлори, шляхи збереження і розвитку. Наукове видання. – Полтава, Верстка, 2007. – 276с.
2. Самородов В.М. Хто заснував Криворудський дендрарій? // Наш рідний край (сторінки про природу та пам'ятки природи Полтавщини). – Вип. 5. – Полтава, 1990. – С.48-50.

Байрак Е.Н., Самородов В.М., Панасенко Т.В.

Парк-пам'ятник садово-паркового мистецтва "Криворудський" (Полтавська область).

Приведены данные об истории создания, современном состоянии дендрофлоры, направлениях оптимизации насаждений Криворудского парка-памятника садово-паркового искусства.

E. Bayrak, V. Samorodov, T. Panasenko

Krivorudskiy park-monument of garden art (Poltava region)

The data on the history of establishment, modern dendroflora, optimization trends for plantings in Krivorudskiy park-monument of garden art are provided.